

Aapo Heikkilän tarina naurattaa ja liikuttaa

Ortotopologian keksinyt valedosentti löysi roolin tiedeyhteisön hassusti vääristävänä peilinä.

APO HEIKKILÄ (1931-1993) ilmaantui vuoden 1960 paikkeilla vasta perustettuun Oulun yliopistoon matematiikan ja fysiikan luennoille. Pian hän nimitti itsensä *ortotopologian dosentiksi* ja jopa sai työhuoneen fysiikan laitoksen siivouskomeros- ta. Hän toimi yliopistossa pitkään, noin 30 vuotta. Hänet tunnettiin laajasti yliopistomaailmassa ja luentokutsuja sateli ympäri Suomen. Heikkilä ei kuitenkaan ikinä ollut yliopiston kirjoilla oleva opiskelija tai työntekijä.

Ortotopologia on Heikkilän kehittämä näennäistiede, oppi kaikista mahdollisista luonnonilmiöistä ja kaikesta olemaisesta. Hänen käyttämänsä ”tieteellinen termistö” kuten *para-avaruus*, *dimensiot*, *ultrafiltrit* ja *aksiomat* sekä akateeminen, koukeroinen esitystapa tekivät hänestä tie-

deyhteisön lemmikin, eräänlaisen maskotin. Muutaman kerran vuodessa pidetyt luennot olivat performansseja, jotka vetivät suuret salit ääriään myöten täyteen.

Heikkilä kuulemma oli hyväntahtoinen ja sydämellinen herrasmies, joka ei turhia tärkeillyt. Hän ehkä ymmärsi, että luennot ovat leikkiä, tieteen parodiaa. Yleisö ei nauranut hänelle vaan hänen kanssaan.

Markku Pölösen ohjaama ja kirjoittama sekä **Mika Nuojuan** näyttelemä elämäntarinanäytelmä varjodosentti Aapo Heikkilästä sai ensi-iltansa ”alkuperäisellä rikospaikalla” Oulun yliopiston suuressa L1-salissa huhtikuussa 2022. ”Ortotopologian lopulliset alkeet” -esityksen tuotannossa ovat olleet mukana myös Oulun yliopisto ja ylioppilaskunta.

NÄYTELMÄ

Tänä keväänä esitys tuli Helsinkiin – samaan Porthanian saliin, jossa Heikkilä luennoi menestyksellä jo vuonna 1988. Pakkohan se oli mennä katsomaan.

”EI MAAILMANKAIKKEUDESSA SEN KUMMEMMASTA OLE KYSYMYS”

NÄYTELMÄSSÄ KÄYDÄÄN LÄPI AAPO HEIKKILÄN erikoista elämää hänen itsensä ja muiden hahmojen kertomana. Mukana ovat Helsingin yliopiston matemaattisluonnontieteellisen tiedekunnan varadekaani Osmo Pulkkinen, lapsuudenystävä Jorma Ojala, rovasti Heimo Ignatius ja konstaapeli Reino Torsti. Kaikki roolit näyttelee Mika Nuojua itse. Ja hyvin näytteleekin. Henkilöt vaihtuvat sujuvasti vain takkia tai lakkia vaihtamalla.

”Ortotopologia on kansainvälinen nimitys olevaisesta. Se on latinaa. Orto tarkoittaa *tosi* tai *oikea*. Topo on *paikka* taikka *yhteinen jaettu tila*. Ne, jotka suunnistavat, tietävät että on olemassa topografisia karttoja. Ne jotka eivät suunnista, eivät ole löytäneet tälle luennolle. Logia on tietysti *oppi* tai *järjellinen ajatus*”, Heikkilän hahmo esittää luentosalissa opiskelijoille, siis yleisölle.

”Ortotopologia tutkii matematiikan ja fysiikan avulla maailmankaiikkeuden eri ilmiöitä. Se on oppi maailmankaiikkeuden todellisesta rakenteesta. Ei tässä sen kummemmasta ole kysymys.”

Aapo Heikkilä kertoo, että ortotopologia on myös ihmissielun tuote, mielikuvien maailma. Siinä on paljon sielullista havaintoa, kaunista unelmaa. Aivan kuten on voimassa aine ja vasta-aine on olemassa myös avaruus ja vasta-avaruus ja para-avaruus niiden välillä. Uni on yhtä todellinen kuin valve. Valhetta ei ole. On vain totuus ja vastatotuus ja niiden välillä joko-tai.

Yleisö räjähtää nauruun.

”SAIRAALASTA EI PALANNUT SAMA AAPO, JOKA SINNE VIETIIN”

VARADEKAANI OSMO PULKKINEN Helsingistä toteaa näytelmässä, että tieteellisen teorian pitäisi olla falsifioitavissa. ”Dosentti Heikkilän ortotopologian aksioomat ovat kumoamattomia. Teoriassa eri ole järjen rahtuakaan. Heikkilä näyttää kietoneen Oulun yliopiston pikkusormensa ympärille. Hänelle on osoitettu oma työhuone ja myönnetty jopa lupa luennoida, mitä itse pidän arveluttavana eleenä yliopiston johdolta.”

Aapo Heikkilän lapsuudenkaveri Jorma Ojala kuvaa Heikkilää teoreettisen fysiikan Konsta Pylkkäseksi. Hän kertoo, että Heikkilä syntyi 12.4.1931 Haapavedelle köyhään pirttiin Arvolan vanhalle tilalle. Sotavuosina hän kulki talosta taloon ja posmotti oppimiaan tarinoita sokeripalkalla. Tätä lapsineroa palvoi kaksi naista: äiti ja läheisen Pirnesperän koulun opettajatar, joka näki Aapon

merkityksen, piti sitä Jumalan ihmeenä, toi pojalle joka sunnuntai luettavaa. Nämä naiset loivat Heikkilälle niin lujan itsetunnon, että sitä oli myöhemminkään kenenkään mahdoton murtaa.

Ojalan mukaan Heikkilä oli kaikkien alojen asiantuntija ja tiedemies ihan pikkupojasta lähtien. Kaksitoistavuotiaana hän tilasi postitse Sultan Couture-kondomeja, täytti ne hajotetulla muurahaispesällä muurahaisine kaikkineen, antoi niille vettä ja sokeria ravinnoksi ja puhalsi sekaan ilmaa. Sitten Heikkilä laski virittelyn pienten kivien avulla veden alle ja tutki lasikuopan läpi, miten muurahaisyhteiskunta mahtaa soveltua avaruuden olosuhteisiin.

Keväällä 1945 13-vuotias besserwisser Aapo Heikkilä erotettiin koulusta. Heti perään hän sairastui aivokalvontulehdukseen.

”Sairaalasta ei tullut takaisin sama Aapo, joka sinne vietiin. Joku suuruudenhulluus oli livahtanut lapsineron tajuntaan, satuilu ja roolileikit. Aapo jäi ikuisiksi pikkupojaksi. Kaikki jäi kesken. Ei siitä tullut edes ylioppilasta. Kun mikään ei sujunut pitkällä kaavalla, Aapo alkoi etsiä oikoreittejä. Avittaa urakehitystään itse keksimillään todistuksilla ja diplomeilla.”

Kohta Heikkilä jo toimi Vornan kansakoulussa opettajana väärennetyin paperein ja puoskaroi psykiatrina Vaasassa. Suojelupoliisi kiinnostui miehestä. Kun häneltä kuulusteluissa kysyttiin, ovatko todistukset aitoja, tarinan mukaan hän vastasi: ”Kyllä ne aitoja ovat, kun minä olen ne itse kirjoittanut.”

”YHDENVERTAISENA VIISAIKEN JA OPPINEIDEN RINNALLA”

KONSTAAPELI REINO TORSTIN HAHMO kertoo esityksessä, että tapasi Aapo Heikkilän ensimmäisen kerran Vaasassa 1950-luvun lopulla. Miehestä oli jätetty tutkintapyyntö. Oli epäily, että hän toimii ilman erillistä valtuutusta psykiatrin virassa.

Heikkilä tuomittiin lopulta jatkuvasta petoksesta, toimimisesta opettajana väärennetyin paperein, luvattomasta lääkärin toimien harjoittamisesta, yksityisen asiakirjan väärentämisestä, virkamiehen vastustamisesta ja erehdyttämisestä kahdeksan vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Hänet kuitenkin vapautettiin jo kahdeksan kuukauden kuluttua. Omien sanojensa mukaan tämän olisivat saaneet aikaan hänen kiitolliset potilaansa, jotka olisivat laatineet presidentti **Kekkoselle** armahdusanomuksen. Todellisuudessa hänet vapautettiin syynä teettömana Suojelupoliisin aiempiin tutkimuksiin vedoten.

”En havainnut Heikkilässä minkäänlaista röyhkeyttä. Päinvastoin, hän oli hyvin lempeä ja empaattinen hahmo. Kenties kyyneleet, joidenka lävitse hän oli aiemmassa elämässään katsellut kovakasvoisten voittajien ivaa ja pilkkaa, olivat hioutuneet hänen silmissään suurennusla-

seiksi, joilla saattoi nähdä jokaisen ihmisen sisällä asuvan pienen lapsen.”

Kauniisti kirjoitettu Markku Pölöseltä.

Näytelmän lopussa varadekaani Osmo Pulkkinen on lieventänyt kantaansa Aapo Heikkilään. ”Heikkilän kyky haltioitua maailmankaikkeuden koko spektristä, hänen loputon uteliaisuutensa tekivät minuun valtavan vaikutuksen.”

Heikkilä näyttäytyy Pulkkiselle jopa jonkinlaisena messiaana, johon jokaisen opiskelijan olisi hyvä tutustua. ”Aapo Heikkilä olisi varmasti myös jokaiselle tieteenthar-

TIMO HEIKKALA

”Jumala on maailmankaikkeuden kokoinen hyytelö. Me yksilöt olemme sattumia, kuin kokkeleita kokkelipiimässä.”

joittelijalle oivallinen esimerkki henkilöstä, joka on haikunut sellaiseen kulmaan, että näkee todellisuuden toisin kuin muut, osaa hahmottaa sitä uusista näkökulmista. Loppujen lopuksi, eikö juuri se ole ainoa tapa löytää jotain todella uutta?”

Heikkilä oli varadekaanin mukaan taiteilija, näyttelijä, joka olemassaolollaan maksaa vuokraa lempeäkasvoiselle tiedeyhteisölle, joka pitää häntä arvokkaana henkilönä, antaa hänen toteuttaa kummallista lapsuudenunelmaansa, elää rajattoman tiedon taivaassa, yhdenvertaisena viisaiden ja oppineiden rinnalla.

”ONKO VIISASTA UHRATA HUUMORI TEHOKKUUDEN ALTTARILLE?”

MINULLE TULEE NÄYTELMÄÄ KATSOESSA MIELEEN upea elokuva *Forrest Gump*, joka oli kaiken muun lisäksi tärkeä puheenvuoro erilaisuuden hyväksymisen puolesta. Aapo Heikkilä todellakin oli erilainen ihminen, mutta yliopistomaailma hyväksyi hänet sellaisenaan ja otti omakseen. Tällainen ei lienee olisi nykyään mahdollista.

Esitys on todella hauska, yleisö räjähtelee nauruun varsinkin itse Heikkilän hahmon luentoja kuunnelllessaan. Nuojua elää hetkessä, juttelee ”oppilaiden” kanssa, vitsailee, kommentoi, ehkä improvisoikin.

Heikkilä on myös traaginen hahmo. Lapsineron elämä aivokalvontulehduksen jälkeen ei varmasti ollut helppoa, mutta Heikkilä löysi tavan pärjätä ja tuntee itsensä tarpeelliseksi. Hänellä oli tärkeä terapeutin tehtävä vakavan ja raskaan puurtamisen keskellä. Hänen merkityksensä tunnustettiin opiskelijoiden ja henkilökunnan vireyden ylläpitäjänä. Teoksen *Aapo Heikkilä: Varjotukija ja tähtiluennoitsija* kirjoittanut emeritusprofessori **Olavi Heikkinen** kertoo, että Heikkilän kanssa ja hänen kauttaan yliopistoväki pystyi nauramaan myös itselleen ja tieteelle.

Näytelmän kirjoittanut ja ohjannut Markku Pölönen on sanonut, että Aapon tarinassa on mielenkiintoisinta tapa, jolla hän löysi roolinsa tiedeyhteisön hassusti väärästä peilinä. ”Ylitse tieteellisten ansioiden, Aapo Heikkilän elämäntytön merkitys on poikkeuksellisesti, joka antoi Oulun yliopistolle humanit kasvot ja herätti nykyäänkin erittäin ajankohtaisen kysymyksen: Onko viisasta uhrata huumori ja inhimillinen lämpö aikamme poikkeuksia suvaitsemattoman tehokkuuden alttarille?”

Heikkilä menehtyi junamatkalla Helsinkiin, jossa hänen oli jälleen määrä luennoida Porthanian suurimmissa salissa.

Lähteet:

aapolopullisetalkeet.net

oulunyltioppilaslehti.fi/tag/ortotopologia 28.4.2022

”Ortotopologian lopulliset alkeet – Dosentti Aapo Heikkilä” Porthaniassa 22.4.2023 oli hyväntekeväisyysnäytös, jonka lipputulot jaettiin Pohjois-Pohjalaisen Osakunnan ja Helsingin yliopiston ylioppilaskunnan kesken.